

ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті розглянуто різноманітні моделі компетенцій майбутніх економістів.

Ринкові відносини, інтеграція країни у міжнародне співтовариство, всебічна інформатизація суспільства потребують підвищення якості й рівня економічної діяльності підприємств та організацій. Це обумовлює нові, більш жорсткі вимоги, які висувуються до фахівців у сфері фінансової, виробничої та господарської діяльності. В умовах економічної нестабільності чимало молодих людей обирає економічну спеціальність, кар'єру підприємця. Такий вибір певною мірою сприяє досягненню свободи і незалежності, підвищенню самооцінки, дозволяє реалізувати власний творчий потенціал.

Однак досягти успіху у професійній кар'єрі можливо лише за умов конкурентоспроможності випускника на ринку праці. Отже, сьогодні, одним із першочергових завдань системи професійної освіти є підготовка конкурентоспроможного фахівця, який має високий рівень професійної компетентності.

Процес підготовки сучасного фахівця має визначитися стратегічними напрямками розвитку світової освіти [1]. Так, у доповіді заступника директора Департаменту освіти, культури і спорту Ради Європи М. Стобарта окреслено 5 ключових компетенцій:

1) *політичні й соціальні компетенції*, такі як здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні та у поліпшенні демократичних інститутів;

2) *компетенції, що стосуються життя в суспільстві*, які повинні перешкоджати виникненню расизму або ксенофобії. Освіта повинна озброїти молодь такими міжкультурними компетенціями, як повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов, релігій;

3) *компетенції, що стосуються володіння усним і письмовим спілкуванням*. Вони настільки важливі в роботі та суспільному житті, що тим, хто ними не володіє, загрожує виключення із суспільства. До цієї групи компетенцій належить володіння декількома мовами, значення якого все більше зростає;

4) *компетенції, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства*. До них належать: володіння новими технологіями, уміння їх застосовувати, розуміти їх сильні і слабкі сторони, здатність критично осмислювати інформацію та рекламу, яку поширюють ЗМІ;

5) *здатність навчатися протягом життя* як основа безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому й суспільному житті.

У проєкті "Tuning Educational Structures in Europe" [2] "Розбудова освітніх структур у Європі" на основі головних цілей загальної освіти, соціального досвіду та досвіду особистості, а також основних видів діяльності учнів (студентів) визначено перелік ключових освітніх компетенцій, що дозволять опанувати соціальний досвід, здобути навички життя і практичної діяльності в сучасному суспільстві. За робочою класифікацією вони були розділені на три категорії: інструментальні, міжособистісні й системні.

Інструментальні, які включають когнітивні здатності, здатність розуміти й використовувати ідеї; методологічні здатності, здатність розумно управляти навколишнім середовищем, організувати час, розробляти стратегії навчання, приймати рішення і розв'язувати проблеми; технологічні вміння, уміння використовувати техніку, комп'ютерні навички і здатності інформаційного керування; лінгвістичні вміння, комунікативні компетенції. Конкретизований набір уключає: здатності до аналізу й синтезу; здатність до організації і планування; базові загальні знання; базові знання за професією; комунікативні навички рідною мовою; елементарні комп'ютерні навички; здатність отримувати й аналізувати інформацію із різних джерел; здатність вирішувати проблеми; здатність приймати рішення.

Міжособистісні, тобто індивідуальні здатності, пов'язані з умінням виражати почуття й відносини, критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані із процесами соціальної взаємодії та співробітництва, умінням працювати у групах, брати соціальні й етичні зобов'язання. Набір міжособистісних навичок уключає: здатність до критики й самокритики; здатність працювати в команді; міжособистісні навички; здатність працювати в міждисциплінарній команді; здатність узаємодіяти з експертами в інших предметних областях; здатність сприймати міжкультурні розходження; здатність працювати у міжнародному контексті; прихильність до етичних цінностей.

Системні, тобто сполучення розуміння, відношення та знання, які дозволяють сприймати, яким чином частини цілого співвідносяться один з одним і оцінювати місце кожного із компонентів у системі, здатність планувати зміни з метою вдосконалення системи та конструювати нові системи. Системні компетенції уключають: здатність застосовувати знання на практиці; дослідницькі здатності; здатність до навчання; здатності до адаптації у нових ситуаціях; здатність до генерації нових ідей (творчості); здатність до лідерства; розуміння культур і звичаїв інших країн; здатність працювати автономно; здатність до розробки і керування проєктами; здатність до ініціативи і підприємництва; відповідальність за якість; воля до успіху.

Професійна компетентність майбутнього спеціаліста формується на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду, що зумовлює готовність фахівця до виконання професійних обов'язків та забезпечує високий рівень його самоорганізації. Зміст цього поняття обумовлюється

багатьма факторами, зокрема, рівнем розвитку техніки, науки, економіки, освіти; процесами, які відбуваються в суспільстві; суспільним замовленням.

Слід зазначити, що в сучасних умовах документом, який містить професійні вимоги до підготовки фахівців різноманітних спеціальностей, є освітньо-кваліфікаційна характеристика [3]. У цьому документі визначено цілі освітньої та професійної підготовки майбутнього спеціаліста, зміст освіти, місце фахівця у структурі господарства держави, вимоги до його компетентності та інших соціально значущих властивостей і якостей.

Зміст професійної діяльності фахівця-економіста з'ясовано на основі алгоритму опису професії за Є.О. Клімовим [4]. Тут виявляються такі аспекти, як предмет професійної діяльності (людина, знакова система, техніка, художні образи), цілі професійної діяльності (перетворююча, тобто організація і проведення виховного процесу, гностична, винахідницька, власного розвитку та ін.), засоби професійної діяльності (функціональні, тобто мовлення, міміка, зір, слух тощо, теоретичні, тобто знання, способи мислення, мобільні або стаціонарні технічні засоби та ін.), умови професійної діяльності (підвищена моральна відповідальність, екстремальні умови, робота на відкритому повітрі, в умовах побутового мікроклімату та ін), особливості професійної діяльності (поліфункціональний характер діяльності, вишукані відносини, зустрічі зі відомими людьми, відрядження, завершений результат професійної діяльності та ін.).

Змістом діяльності економіста може бути здійснення економічного аналізу господарської діяльності організації, розробка заходів щодо забезпечення режиму економії, підвищення ефективності робіт, виявлення резервів, попередження збитків і непродуктивних витрат, більш раціональне використання усіх видів ресурсів. Фахівець-економіст виконує розрахунки матеріальних, трудових і фінансових витрат, необхідних для здійснення робіт (послуг), здійснює дослідження і розробки в освоєнні нової техніки й технології. Рівень спілкування помірний за інтенсивністю.

Майбутній економіст має бути підготовленим до виконання професійних функцій за одним із видів економічної діяльності за "Державним класифікатором видів економічної діяльності ДК 009-96", затвердженим наказом Держстандарту України від 22.10.96 № 441: діяльність у сфері інформатизації; дослідження та розробки; послуги, що надаються переважно юридичним особам; здавання під найм без обслуговуючого персоналу; державне управління загального характеру в економічній та соціальній галузі; діяльність, віднесена до компетенції держави; оптова торгівля і посередництво у торгівлі; спеціалізована роздрібна торгівля комп'ютерами, стандартним програмним забезпеченням та пристроями для зняття інформації із каналів зв'язку; громадська діяльність; фінансова діяльність; операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам; державне управління; колективні, громадські та особисті послуги.

Відповідно до первинних посад, які може обіймати економіст, він підготовлений виконувати наступні функції: обліково-аналітичну, нормопроектну, організаційну, контрольну, експлуатаційно-технологічну, інформаційну, планову. Фахівець-економіст повинен мати здатності розв'язувати проблеми і завдання соціальної діяльності, зокрема:

- 1) організувати власну діяльність;
- 2) здійснювати саморегулювання поведінки та вести здоровий спосіб життя;
- 3) провадити соціологічні дослідження;
- 4) ураховувати суспільні відносини та політичні переконання у процесі діяльності;
- 5) здійснювати ефективне ділове спілкування;
- 6) ураховувати основні економічні закони у процесі професійної діяльності;
- 7) ураховувати правові засади у професійній діяльності;
- 8) ураховувати процеси соціально-політичної історії України у професійній діяльності;
- 9) ураховувати моральні переконання та смакові уподобання у процесі безпечної та ефективної діяльності;
- 10) застосовувати закони формальної логіки у процесі інтелектуальної діяльності;
- 11) забезпечувати екологічно збалансовану діяльність;
- 12) здійснювати екологічний аналіз заходів (інновацій) у галузі діяльності;
- 13) забезпечувати необхідний рівень індивідуальної безпеки в разі виникнення типових небезпечних ситуацій;
- 14) орієнтуватися у сучасних концепціях наукових знань;
- 15) орієнтуватися в історичному спадку економічних шкіл і теорій.

Згідно із деякими дослідженнями [5], існують чотири моделі (способу) визначення компетенцій: а) засновані на параметрах особистості; б) засновані на діяльності та на виконанні завдань; в) засновані на виконанні виробничої діяльності; г) засновані на управлінні результатами діяльності.

Мета створення моделі залежить від того, для вирішення яких завдань і в якій ситуації вона буде використана (спеціальні й загальні моделі, моделі для лінійних менеджерів та ін.). Модель компетенції – це зведення знань, умінь, навичок співробітників, що дозволяють їм бути успішними на конкретній посаді. Вона уніфікує вимоги до співробітників і створює єдині стандарти функціонування, основу для оцінки і просування працівників.

Наведемо приклади моделей компетенцій світових стандартів (базові типи компетенцій) [6].

Модель SHL (міжнародні стандарти керування – фахівець, менеджер, керівник групи) виділяє наступні типи компетенцій:

- підприємницькі якості (бізнес, творчий підхід, рішучість, стратегія);
- якості керівника (лідерство, планування й організація, орієнтація на якість, переконливість);
- професійні якості (спеціальні знання, аналіз і вирішення проблем, усна й письмова комунікація);
- особисті якості (міжособистісне розуміння, гнучкість, стабільність, особиста мотивація).

Модель S. Whiddett & S. Hooleyforde (розробка моделі компетенцій на матеріалах компанії) виділяє такі типи компетенцій: розвиток бізнесу (особистий розвиток, генерування й обґрунтування ідей); досягнення результатів (планування, чіткість менеджменту, постановка цілей); аналіз – робота з інформацією (аналіз і прийняття рішень); люди (робота в команді, вплив, керування відносинами).

Модель Society for Human Resource Management (модель для керування колективом) виділяє наступні типи компетенцій: знання бізнесу; персональна дієздатність; стратегічний внесок; практичні навички та володіння технологіями менеджменту.

Модель "Корпоративні фінансові технології" виділяє такі типи компетенцій: системне мислення; прийняття рішень; орієнтація на результат; аналітичні здатності; креативність; гнучкість, швидка й адекватна реакція; здатності до навчання; організаторські здібності; делегування повноважень; уміння планувати час; управляти проектами; працювати в команді; переконувати, відстоювати думку; уміння слухати інших, підтримувати зворотний зв'язок; навички проведення презентацій і переговорів; здатність ретранслювати знання й навички.

Отже, професійна освіта повинна формувати сучасного фахівця як цілісну особистість, яка має цілу низку спеціальних та загальнолюдських якостей. Компетентність фахівця не обмежується суто професійними рамками; розвинена особистість має володіти всіма головними компетентностями. Аналіз вищенаведених моделей та освітньо-кваліфікаційної характеристики свідчить, що модель компетентності економіста повинна складатися із багатьох компонентів: фахового, інтелектуального, творчого, морального, комунікативного, інформаційного, вольового.

Це питання потребує подальшої теоретичної розробки та практичної апробації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Trends in Learning Structures in European Higher Education. – www.bologna-berlin2003.de/pdf/TrendsIII_full.pdf.
2. Tuning Educational Structures in Europe. – europa.eu.int/comm/education/policies/educ/tuning/tuning_en.html.
3. Збірник нормативних документів МОН України. – www.kdtu.kr.ua/miek/ek/okx_mag.doc.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону, 1995. – 512 с.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
6. Основания для выбора модели компетенций. – http://www.profrazvitie.ru/cgi-bin/new.cgi?go=model_komp.

Матеріал надійшов до редакції 12.12.2005 р.

Горобець С.Н. Теоретические модели компетенций будущих экономистов.

В статье рассмотрены различные модели компетенций будущих экономистов.

Gorobets S.N. The Theoretical Models of the Professional Competence of Future Economists.

The article deals with different models of professional competence of future economists.